

HAAGSE BESPIEGELINGEN

POLITIEKE BIBLIOTHEEK

Deel 1 – **Redes van de Troon**
Prinsjesdag onder koningin Beatrix (2009)

Deel 2 – **Negenmannen, Oranjes & matpartijen**
Elseviers Groot Politiek Lijstenboek (2010)

Deel 3 – Gerry van der List **Alle 42 premiers**
Hun leven en loopbaan (2010)

Deel 4 – **Wacht op onze daden**
Alle Regeringsverklaringen van Lubbers tot
en met Rutte (2010)

Deel 5 – Joop van den Berg en Bert van den Braak **Zonder last**
Beschouwingen over de regels
in de politiek (2011)

Deel 6 – Maarten Engwirda **Per slot van rekening**
Memoires (2011)

Deel 7 – **Wij mogen niet talmen**
Alle Regeringsverklaringen van Schermerhorn
tot en met Van Agt (2012)

Deel 8 – Paul de Hen **Op Financiën**
Alle naoorlogse ministers van Financiën (2012)

Deel 9 – Ernest Renan **Wat is een natie?**
Vertaald, ingeleid en geduid door Coos Huijsen
en Geerten Waling (2013)

Deel 10 – Frits Bolkestein (samenstelling) **Ideeën en
werkelijkheid**
Over immigratie, de Europese Unie
en ontwikkelingssamenwerking (2013)

POLITIEKE BIBLIOTHEEK

Deel 11 – **Handboek Minister**

De lang geheimgehouden instructies aan bewindslieden,
ook wel het 'blauwe boek' genoemd (2013)

Deel 12 – **De geboortepapieren van Nederland**

De Unie van Utrecht, de Apologie van Willem van Oranje en
het Plakkaat van Verlating in hedendaags Nederlands
Ingeleid en toegelicht door Coos Huijsen en Geerten Waling
(2014)

Deel 13 – **Wat te doen met antidemocratische partijen?**

De oratie van George van den Bergh uit 1936
Ingeleid door Bastiaan Rijpkema. Met een voorwoord van
René Cuperus en een nawoord van Paul Cliteur (2014)

Deel 14 – Coen Brummer **Vuile handen**

Michael Ignatieff en andere politiek denkers over
de strijd tussen ideeën en macht (2015)

Deel 15 – Benjamin Constant **De waarde van vrijheid**

Vertaald door Hans van Cuijlenborg en ingeleid door
Gerry van der List. Met een voorwoord van
Frits Bolkestein (2015)

Deel 16 – Eric Vrijsen **Anatomie van de macht**

Wie besturen Nederland en hoe oefenen ze invloed uit? (2015)

Deel 17 – Paul Bovend'Eert, Carla van Baalen en

Alexander van Kessel **Zonder koningin**

Het officiële evaluatierapport over de formatie van 2012 (2015)

Deel 18 – Joao Derk van der Capellen tot den Pol

Aan het Volk van Nederland

Ingeleid door Ewout Klei. Met een voorwoord van
Theodor Holman en een epiloog van Geerten Waling (2016)

POLITIEKE BIBLIOTHEEK

Deel 19 – Christiaan Snouck Hurgronje **Nederland
en de islam**

Met een inleiding van Constanteyn Roelofs (2016)

Deel 20 – Gerry van der List **Weldadig cynisme**
Een nuchtere verdediging van het politieke bedrijf (2016)

Deel 21 – Gerard Noodt **Over de soevereiniteit
van het volk**
Een revolutionaire rede uit 1699 over de opperste macht
Vertaald door Hans van Cuijlenborg (2017)

Deel 22 – **Vertrouwen in de toekomst**
Regeerakkoord 2017-2021
VVD, CDA, D66 en ChristenUnie (2017)

Deel 23 – **Wacht op onze daden**
Alle Regeringsverklaringen van Schermerhorn
tot en met Rutte III (2017)

Deel 24 – Gerry van der List **Boven de partijen**
De voorzitter van de Tweede Kamer (2018)

Deel 25 – Gerard Noodt **Over de vrijheid van godsdienst**
Een invloedrijke rede uit 1706 over religie, vrij van heerschappij
(2018)

Deel 26 – Johan Huizinga **Nederland's geestesmerk**
In hedendaagse spelling en met een inleiding van
Gerry van der List
(2019)

Deel 27 – Bert van den Braak **Haagse bespiegelingen**
Over parlement en politiek (2019)

Bert van den Braak

Haagse bespiegelingen

**Over
parlement en
politiek**

EW

INHOUD

Voorwoord 9

Actualiteiten 13

Eerste Kamer 127

Parlementaire geschiedenis 202

Partijen, beleid en media 301

Populisme 412

Regering en regeerders 505

Tweede Kamer 626

Staatkundige vernieuwing 731

Zakenregister 819

Personenregister 825

Over de auteur 851

VOORWOORD

Niemand zal ontkennen dat het politieke leven sinds de eeuwwisseling wordt gekenmerkt door de nodige turbulentie. Er kwamen nieuwe partijen, er waren grote verschuivingen bij verkiezingen, er hadden diverse kabinets- en ministerscrises plaats en vaak was er heftig maatschappelijk debat. Op de website www.parlement.com beschouwen J.Th.J. (Joop) van den Berg en ondergetekende vanaf 2005 wekelijks afwisselend het politieke leven. Soms inspeland op de actualiteit, soms meer vanuit een historisch oogpunt. Wij proberen daarbij zo mogelijk een verband te leggen tussen heden en verleden, vanuit de gedachte dat niet alles zo ‘nieuw en bijzonder’ is als velen denken.

Ter gelegenheid van mijn aantreden als bijzonder hoogleraar parlementaire geschiedenis en parlementair stelsel aan de Universiteit Maastricht heeft *Elsevier Weekblad* uit de ruim 350 columns een bundeling gemaakt (waarvoor ik de uitgever zeer erkentelijk ben).

Hoewel enkele columns mogelijk enigszins tijdgebonden zijn, kunnen zij niettemin bijdragen aan een beter inzicht in het parlementaire en politieke bedrijf. Sommige discussies, zoals over de positie van de Eerste Kamer en over staatkundige vernieuwing, lopen bovendien al jaren en blijven daarmee actueel. Dat zijn dan ook twee onderwerpen die als afzonderlijk

hoofdstuk zijn opgenomen. Daarin zijn columns te vinden over onder meer de gekozen burgemeester, het kiesstelsel, een eventueel terugzendrecht en de vermeende politisering van de Eerste Kamer. In het hoofdstuk ‘Tweede Kamer’ staan columns over onder meer het aanzien van dat instituut, tussentijds vertrek en belangenverstrengeling. Het hoofdstuk ‘Regering en regeerders’ bevat beschouwingen over politici en kabinetten. Columns over het groeiende onbehagen en over de vraag hoe beelden en werkelijkheid zich daarbij verhouden, zijn gegroepeerd in het hoofdstuk ‘Populisme’. Columns die gaan over de Europese Unie, over specifieke beleidskwesties (zoals de bestuurlijke indeling) en de rol van de media, zijn geplaatst in het hoofdstuk ‘Partijen, beleid en media’.

Specifieke gebeurtenissen uit de parlementaire geschiedenis, zoals de bijzondere formatie in 1948, de eerste tegenbegroting en de komst van de commerciële omroep, zijn opgenomen in het hoofdstuk ‘Parlementaire geschiedenis’. Het hoofdstuk ‘Actualiteiten’ ten slotte bevat columns die betrekking hebben op recente verkiezingen en formaties, en op de veranderende posities van partijen.

De website parlement.com bestaat sinds 2001 en is een initiatief van PDC (voorheen Parlementair Documentatie Centrum van de Universiteit Leiden). De site biedt informatie over het staatsbestel zoals zich dat sinds 1795 heeft gevormd, over het functioneren van het parlement en over personen die daarin een rol spelen en speelden. Daarbij staat niet de waan van de dag centraal, maar wordt nieuws in (historische) een context geplaatst.

Bert van den Braak
september 2019

ACTUALITEITEN

Verkiezingen zonder winnaar

13

Een onbesliste verkiezingsstrijd, zoals nu na de Duitse Bonds-dagverkiezingen, lijkt heel opmerkelijk. Maar is het dat ook? De enige écht onbesliste verkiezing die ik ken, was die in 1897 in een district in Amsterdam. De liberaal Geertsema en de anti-revolutionair Heemskerk haalden precies een gelijk stemmenaantal. Geertsema was gekozen. Waarom...? Omdat hij de oudste kandidaat was! Normaliter is er echter altijd één partij de grootste; al was het maar qua stemmenaantal. Dat was bijvoorbeeld het geval in 1952 toen PvdA en KVP beide evenveel zetels behaalden, maar de PvdA 16.000 stemmen meer had gekregen.

Een onduidelijke uitslag kan echter eveneens als onbeslist worden beschouwd. Bij het bepalen van de vraag wie heeft gewonnen, gaat het bijvoorbeeld ook om de vraag wie er winst hebben geboekt en wie achteruit zijn gegaan. Tegenwoordig is het zelfs zo dat 'virtuele' winst of verlies (namelijk ten opzichte van peilingen) een rol speelt. Merkel deed het slechter dan verwacht en Schröder veel beter en dat bepaalt mede in hoeverre winst ook als winst wordt 'ervaren'.

In Nederland was in 2003 goed beschouwd, net als nu in Duitsland, sprake van onbesliste verkiezingen. De regerings-

coalitie van CDA, VVD en LPF verloor dertien zetels, maar CDA en VVD wilden alleen samen door als combinatie. Daarvoor kwamen ze echter drie zetels te kort. De PvdA won wel flink, maar de partij van Wouter Bos (en van kandidaat-premier Job Cohen) werd niet de grootste. Het resultaat zorgde voor moeizame onderhandelingen – tegen wil en dank – tussen CDA en PvdA, die uiteindelijk mislukten. Vervolgens kwam er – na oriënterende gesprekken waarbij ook SGP en ChristenUnie betrokken waren – een ongedacht kabinet van CDA, VVD en D66.

14

De verkiezingen van 1994 leverden eveneens een verwarrend beeld op. Het kabinet-Lubbers/Kok verloor zijn meerderheid, maar één van de verliezende regeringspartijen was nodig voor een nieuwe coalitie, omdat oppositiepartijen VVD en D66 samen geen meerderheid hadden. Toen uiteindelijk Paars als nieuwe combinatie tot stand kwam, bleek verliezer PvdA (12 zetels verlies!), met Kok als premier, feitelijk toch als winnaar uit de bus te zijn gekomen.

Ook in 1981 verloor de zittende coalitie (CDA-VVD) haar meerderheid. De noodgedwongen onderhandelingen tussen de verliezers CDA en PvdA (en winnaar D66) leidden uiteindelijk wel tot een andere coalitie, al waren CDA en VVD (Van Agt/Wiegel) liever samen doorgedaan. Daarbij kwam eveneens de gedachte aan steun van klein rechts ('de Staphorster-variant') even in beeld. Het uiteindelijk gevormde tweede kabinet-Van Agt van CDA, PvdA en D66 bleek echter het minst stabiele kabinet uit de naoorlogse periode te zijn en viel al binnen een jaar.

Uiterst problematisch was de kabinetsformatie in 1972. Ook toen hield de zittende regeringscombinatie van christendemocraten (KVP, ARP en CHU), VVD en DS'70 nog maar één zetel meerderheid over. De toenmalige progressieve drie (PvdA, PPR en D66) haalden echter slechts 56 zetels. Premier

Barend Biesheuvel was tijdens de verkiezingen de grote tegen­speler van de linkse premierskandidaat Joop den Uyl geweest. De progressieve drie hadden verklaard na de verkiezingen niet te willen onderhandelen met de christendemocraten. Biesheuvel wilde door met de VVD.

Er kwam ten slotte toch een combinatie van links en christendemocraten, vooral door slim opereren van formateur Burger, omdat Biesheuvel buiten spel kwam te staan, en omdat er onder de christendemocraten personen waren die wél met links wilden regeren. Het moeizaam tot stand gekomen kabinet-Den Uyl overleefde enkele bijna-crisis en zat bijna de gehele periode uit.

Het is niet onwaarschijnlijk dat ook de komende Nederlandse verkiezingen onbeslist zullen eindigen. Zoals het er nu naar uitziet zal het tweede kabinet-Balkenende zijn meerderheid verliezen, maar de kans dat links (PvdA, GroenLinks en SP) een meerderheid haalt, is hoogst onzeker; los nog van de vraag of samenwerking tussen PvdA en SP mogelijk is. Dat zou kunnen betekenen dat PvdA en CDA, net als SPD en CDU/CSU in Duitsland, tot elkaar ‘veroordeeld’ worden. Ont­gewijfeld zal dat tot een moeizame formatie leiden.

Uiteindelijk zal er – al kan het even duren – ook dan echter weer een nieuw kabinet komen.

(22 september 2005)

In eigen voet geschoten

Na het Afghanistan-debat trok D66-fractievoorzitter Dittrich de conclusie dat hij maar beter kon opstappen. Als D66-leider had hij gespeculeerd op steun van oppositiepartij PvdA bij het dwarsbomen van het kabinetsvoornemen om Nederlandse militairen naar de Afghaanse provincie Uruzgan te zenden.

De gevolgde tactiek, die uitliep op een mislukking, leidde tot hoongelach in de Tweede Kamer. Dittrich bleek bluffpoker te hebben gespeeld. De missie naar Afghanistan kreeg wél steun van de PvdA en er kwam geen kabinetscrisis. Het was overigens bepaald niet voor het eerst dat een politieke tactiek verkeerd uitpakte. Dat blijkt uit onderstaande voorbeelden.

In 1935 was het de katholieke voorman Aalberse die zijn hand overspeelde. Hij verwoordde namens zijn fractie ernstige kritiek op het financieel-economische beleid van het kabinet-Colijn. Die kritiek was dusdanig, dat het kabinet-Colijn er reden in zag zijn ontslag in te dienen.

16

Aalberse trachtte daarna als formateur een kabinet van katholieken, SDAP en VDB samen te stellen. De 'breker' bleek de situatie echter verkeerd te hebben ingeschat. Was in 1925 deelname van de SDAP voor de katholieken struikelblok geweest voor de vorming van zo'n coalitie, in 1935 lagen de vrijzinnig-democraten dwars. Die partij maakte sinds 1933 deel uit van het kabinet-Colijn en VDB-voorman Oud was als minister van Financiën vurig verdediger van het crisisbeleid. De VDB voelde niets voor een koerswijziging. De poging van Aalberse mislukte dan ook en er zat voor de katholieken niets anders op dan te berusten in voortzetting van het kabinet-Colijn. Aalberse zou een jaar later Tweede Kamervoorzitter worden, wat sterk leek op 'wegpromoveren'.

In 1969 was het ARP-leider Barend Biesheuvel, die 'ge-raakt' werd door schoten die hij zelf had afgevuurd. Hij keerde zich bij de Algemene Beschouwingen tegen het plan van minister Witteveen van Financiën om de belastingheffing te corrigeren voor de inflatie. De inkomsten van de staat zouden daardoor lager uitvallen. Biesheuvel vond echter dat het geld hard nodig was voor bijvoorbeeld ontwikkelingshulp en sociaal beleid. De waarschuwing van Biesheuvel ging de geschiedenis in als diens 'schoten voor de boeg'.

Bij de behandeling van het belastingplan in 1969 diende ARP-Kamerlid Kieft amendementen in, die het door Biesheuvel beoogde doel moesten bewerkstelligen. Toen minister Witteveen evenwel het onaanvaardbaar uitsprak, besloot Biesheuvel – onder hoongelach (!) van de oppositie – de amendementen in te trekken. Oppositieleider Den Uyl spottte: Biesheuvel heeft eindelijk een keer raak geschoten; hij heeft zichzelf geraakt. Biesheuvels prestige was wel aangetast, maar dat verhinderde niet dat hij in 1971 als christendemocratische premier naar voren werd geschoven.

Begin 1977 maakte de PvdA-fractie een grote tactische fout. De ontsnapping van de van oorlogsmisdaden beschuldigde zakenman Menten, in het najaar van 1976, werd minister Van Agt sterk aangerekend. In een tweede debat over deze kwestie herhaalde PvdA-woordvoerder Kosto zijn kritiek op de minister. Hij voegde er echter aan toe dat zijn fractie geen motie van wantrouwen zou indienen, omdat daarmee het gehele kabinet-Den Uyl, en daarmee belangrijke wetgeving, in gevaar zou komen.

Van Agt was ernstig ontstemd over deze opstelling. Hij beschouwde het optreden van de PvdA als een onderdeel van de actie ‘beschadiging lijsttrekker van het CDA’ en verklaarde bovendien dat zijn aversie tegen de politiek was toegenomen. Tussen de PvdA en Van Agt zou het daarna niet meer goed komen. In maart 1977 kwam het tot een breuk in het kabinet en later dat jaar was het één van de redenen voor de mislukte formatie van een tweede kabinet-Den Uyl. Kosto was uiterst openhartig geweest, maar in het licht van de latere ontwikkelingen was dat niet zo verstandig.

Het politieke spel vergt vaak tactiek. Daar waar die wordt ingegeven door oprechte politieke opvattingen moet het risico dat het uiteindelijke doel niet wordt behaald, worden geaccepteerd. De katholieken waren in 1935 oprecht tegen het econo-

mische beleid, Biesheuvel vond in 1969 echt dat de belasting-inkomsten nodig waren en de PvdA was echt ontstemd over het beleid van Van Agt. En Dittrich (en D66) was overtuigd tegenstander van de missie naar Afghanistan. Het is de vraag of een andere tactiek in de genoemde gevallen mogelijk was, en meer nog: of die dan oprecht zou zijn geweest.

(10 februari 2006)

‘Rita, ik heb ook gelogen’

18

Sinds er, vanaf begin jaren negentig, sprake was van een toenemende stroom asielzoekers, is ingezet op een strenger asielbeleid. Dat gebeurde door de PvdA-staatssecretarissen Kosto, Schmitz, Cohen en Kalsbeek, en de lijn werd in versterkte mate voortgezet door de ministers Nawijn en Verdonk. Met name de VVD, maar ook het CDA, drongen steeds aan op een strenger beleid. PvdA en D66 stelden zich eveneens achter de hoofdlijnen van het strikte asielbeleid, maar bepleitten een humane uitvoering.

VVD-Kamerlid Kamp was lange tijd al de ‘kampioen’ van een uiterst stringent asielbeleid. Na ‘11 september’ en de Fortuyn-revolte werd het asielstandpunt van de VVD nog harder. Zalm was in 2002 verantwoordelijk voor het naar voren schuiven van de ‘daadkrachtige’ Rita Verdonk als minister voor Vreemdelingenzaken. En het huidige Kamerlid Arno Visser werd dé steunpilaar voor haar beleid. Dat is een niet te veronachtzamen kader waarbinnen de gang van zaken rond het Nederlanderschap van Hirsi Ali moet worden geplaatst.

Wetgeving werd aangescherpt. In de Vreemdelingenwet werd het begrip ‘veilig land van herkomst’ opgenomen. Door een in Dublin gesloten verdrag werd voorkomen dat iemand in meerdere Europese landen een asielverzoek kan indienen. Af-

wijziging van een asielverzoek van personen zonder reisdocument werd eenvoudiger. En in 2000 werd de Vreemdelingenwet geheel herzien, waarbij onder meer de asielprocedure werd versneld. Staatssecretaris Schmitz formuleerde in 1997 als centrale doelstelling van het asielbeleid: ‘niet toelaten, betekent terugkeer’.

Ook op het gebied van de nationaliteit kwam nieuwe wetgeving tot stand. In februari 1998 werd door het eerste kabinet-Kok, waarvan Gerrit Zalm deel uitmaakte, een wetsvoorstel ingediend tot wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap inzake verkrijging, verlening en verlies van het Nederlandschap. Uitgangspunt zou zijn, dat bij geconstateerde fraude tot intrekking van het Nederlandschap zou worden overgegaan. Het nieuwe artikel 14 luidt:

‘Onze Minister kan de verkrijging of verlening van het Nederlandschap intrekken, indien zij berust op een door de betrokken persoon gegeven valse verklaring of bedrog, dan wel het verzwijgen van enig voor de verkrijging of verlening relevant feit. De intrekking werkt terug tot het tijdstip van verkrijging of verlening van het Nederlandschap. De intrekking is niet mogelijk indien sedert de verkrijging of verlening een periode van twaalf jaar is verstreken.’

Als toelichting werd gegeven: De situatie [het verlenen van het Nederlandschap, bvdb] die is ontstaan doordat onjuiste gegevens zijn verstrekt of de juiste relevante gegevens zijn verzwegen, moet in beginsel worden teruggebracht naar de situatie zoals die zou zijn indien de juiste gegevens waren verstrekt. In het algemeen kan niet worden aanvaard dat een vreemdeling die als gevolg van frauduleus handelen het Nederlandschap verkrijgt, het Nederlandschap ook behoudt. Dat zou onrechtvaardig zijn ten opzichte van hen die geen onjuiste gegevens hebben verstrekt en daarom niet in aanmerking zijn gekomen voor het Nederlandschap. In die context

moeten de openhartige woorden van Hirsi Ali ('Rita, ik heb ook gelogen') worden geplaatst. Zij zou als het Nederlanderschap niet vervalt, worden bevoordeeld ten opzichte van anderen die wél de waarheid spraken, en om die reden niet het Nederlanderschap verwierven.

In het Tweede Kamerdebat in 2000 over het voorstel kwam het betreffende onderdeel slechts beperkt ter sprake. VVD-woordvoerder Niederer zei: '(...) Het is zeer terecht om iemand het Nederlanderschap te ontnemen wanneer hij door valselijk te verklaren of relevante feiten te verhullen de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen (...).' En verderop in het betoog: 'Wij vinden dat in geval van valselijk verklaren, het verhullen van relevante feiten en dergelijke de lijn moet zijn dat prompt tot intrekking wordt overgegaan.' Andere woordvoerders voelden zich niet geroepen hiertegen iets in te brengen. Het wetsvoorstel werd door beide Kamers aanvaard. Alleen het CDA stemde in de Tweede Kamer tegen, omdat zij de eisen die aan inburgering werden gesteld onvoldoende achtte.

Uit een oogpunt van geloofwaardigheid moeten grote vraagtekens worden gezet bij de wijze waarop de VVD op de kwestie-Hirsi Ali heeft gereageerd. Uiteraard is kritiek op de handelwijze van de minister (en dan met name op de gevolgde procedure) mogelijk en deels terecht. Het door haar gevolgde algemene uitgangspunt 'onjuiste gegevens betekent – zonder uitzondering – verlies van de nationaliteit', is echter geheel in lijn met de altijd door de VVD gekozen opstelling.

De Kamer als geheel reageerde deze week (weliswaar begrijpelijk) erg emotioneel vanuit een 'wij-gevoel'; ongeveer zoals een schoolklas reageert als een medeleerling te horen krijgt dat uitzetting dreigt. Maar hebben partijen die een streng asielbeleid voorstaan, de VVD in het bijzonder, zelf geen verantwoordelijkheid voor het creëren van een klimaat waarin de